

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző:

Cim:

Forrás:

Bp.

(Hely)

1930. I. 5.

(Idő)

(Köt. v. fü)

Oszályozás

Tárgy

492

Hely

Német Színház

Idő

1889

Személy

A gyapjúutcai német színház tűzkatasztrófája

Amikor a német színészel megszűnt Magyarországon

A gyapjú-utcai német színház a pesti német-ség utolsó fellegrára volt. A hatóságok élénk protekciója mellett innen terjesztették német színészek a német kulturát és ebben segítségükre volt Németország és főleg Ausztria minden színésze és minden színpadi szerzője. Valamikor híres társulat működött itt. Adele Sandrock, Willy Thaler, Josef Giampietro, Julius Wittels, Paula Löwe, Eugen Zitte, Theodor Mencl voltak a gyapjú-utcai színház tagjai és ha az utolsó direktor: Stanislaus Lesser alatt egy kissé alább szállt is a színház nivója: a bécsi Burgszínház legjobbjai: Adolf Sonnenthal, Josef Lewinsky és Charlotte Walter mellett a Pesten is rendkívül népszerű Girardi gyakori vendégszerepléssel sietett a pesti német színház segítségére. És eljöttek a meiningeniek, hogy heteken át játszanak Magyarországon és itt játszották először a nagy bécsi operetteket: a *Cigánybárót*, a *Koldusátók*-ot, *Boccaccio*-t és a többit; valamint: az Offenbach, Audran Lecoqu- és Planquette operetteket is. A Népszínháznak örökös harca volt ezért a német színházzal és megtörtént egyszer, hogy *Rákosi* Jenő rendőri segédlettel vitte el a gyapjú-utcai színpad sugójától a „*Niniche*” szövegkönyvét s tette ezáltal lehető-

lenné a premiért, mert ugyanakkor a Népszínház is készült ennek az operettnek a bemutatására és ehhez elsőbbségi joga volt. A német színházat különösen pártfogolta *Edelsheim-Gyulay* báró hadtestparancsnok, akinek a felesége: Kronau Friderika is tagja volt valamikor a gyapjú-utcai német színháznak és erről a színpadról ment férjhez. Általában: a helyőrség tisztjei itt szerették eltölteni estéiket és ezért a magyar színházban vajmi ritka volt a katonatiszt.

A német színház már ezért is szálla volt a pesti polgárság szemében. Amikor *Blaháné* és *Pálmay* Ilka feltűnt a pesti színpadon, amikor a Népszínház kezdett megerősödni: egyre hangosabb lett a kívánság, hogy a német színháztól meg kell vonni a koncessziót; erről azonban komolyan tárgyalni nem lehetett: a pesti német színészetnek hatalmas pártfogói voltak.

Ekkor, 1889 december 20-án, délután 3 órakor kigyulladt a gyapjú-utcai német színház és az épület néhány óra alatt teljesen ledgett.

A színház története

Eppen másnap lett volna húsz esztendeje annak, hogy a gyapjú-utcai színpadon megese-ndült az első német szó. Az orfeumnak szánt haj-

lékot egy részvénytársaság jóvoltából foglalta el egy szedett-vedett színésztársaság, mely 1869. december 21-én kezdte meg előadásait egy azóta lomtárba került bécsi operettel: a *Blau Donau*-val. Azóta tömérdek válságon ment keresztül a színház s folyton cserélgette direktorait, míg végre Lesser Szaniszló igazgató vette meg mindenestül. Tulajdonképpen nem is volt színház, hanem menedékháza a Németországban és Ausztriában megunt színészeknek, színésznőknek, akikhez néha-néha ellátogattak a bécsi színpadok nevezetességei. *Ünnepe egyszer volt egy esztendőben, amikor Sonnenthal Adolf, az osztrák Burgszínház magyar származású, világhírű tagja, eljött egy-két előadásra. A tűzvész utáni hétre is két Sonnenthal-este volt műsorra tűzve és előre el is adtak volt már minden jegyet... Sonnenthalnak, hogy ne fáradjon el hiába „szeretett szülővárosába”, a tűzkatasztrófa estéjén sürgős táviratban üzenték meg a színház elpusztulását...*

Az utolsó nap délelőttjén még próba volt. Az estére kitűzött bohózatot, a *Dummer August*-ot játszották el a félig megvilágított színpadon. Délben kivonultak a színészek és nem maradt az épületben senki, csak a két tűzoltó, meg családostul a portás. *A tűzet délután 3 órakor vette*

észe a Gyapjú-utca felől egy orra járt rendőr, aki lelkendezve futott át a Kálmán-utcai bejárat-hoz, hírt adni róla a portásnak. A házi tűzoltó a színpadon volt s nem láthatta a veszedelmet, mely a nézőtér elején támadt. De a gyapjú-utcai ablakokból már akkor nagyban tódult ki a füst s a portás előbb odaszaladt, hogy meggyőződjék, vajjon igazat mondott-e a hírhöz. Se-hogy sem akarta elhinni, hogy baj van a színházban, mert úgy tudta, hogy az inspekción tűzoltó tíz perccel azelőtt járta be az egész épületet s mindent rendben talált. Az ablakokból kiáradt füstfelhő láttára megnyitotta a vízesapokat és megforgatta a tűzjelzőkészüléket, mely három óra 17 percekor verte fel a tűzoltóságot. Akkorra már a házbeli tűzoltó is észrevette a tüzet és fel-lármázta a gépészeket, akik néhány perccel előbb mentek fel a színpadra, hogy megigazítsák a vas-függönnyt. A gépmester rögtön elrekesztette a színpadot a vasfüggönnyel, melynek éppoly szerencsétlen volt a szerkezete, mint a színház minden masinájának. Nehezen is járt, meg középtűt kétfelé válva, alulról és felülről egyszerre kellett eresztetni s hol az alsó, hol a felső esiga funkcionált rosszul.

Már a pénztáros is ott volt akkor az elősarok-
okban s megérezve a füstszagot, rohant a por-

tás lakására, ahelyett, hogy kinyitotta volna a gyapju-utcai bejárót. A tűzörsegek közül a VI. kerületbeli ért először a gyapju-utcai homlokzat elé, de mivel az ajtók be voltak zárva, a parancsnok az elsőemeleti ablakokon akarta beküldeni embereit. Létrát támasztottak a főkapu fölé boruló vasernyőhöz, de az ablakokból oly sűrűn gomolygott ki a füst és a lángok is oly közel jártak hozzá, hogy bemenni nem lehetett. Hamarosan összerakták a tolólétrát s azon kapaszkodtak föl a második emelet középső ablakáig, ahol már könnyebb volt beférkőzni. Ott volt a páholyok folyosója s az elsőkül bejutott tűzoltók rögtön láthatták, hogy a baloldali sarokban keletkezett a tűz. A légfűtőkészüléknek repedt meg a csőve a folyosó alatt s az gyújtotta meg a sarokpáholyt.

Eljenzés és taps az égő színház körül

En akkor ötödikes kisdiaák voltam. Csütörtöki nap volt, éppen szabadvézi rajzból jöttünk hazafelé, amikor a gyapju-utca sarkán meglátuk az égő színházat. A gyapju-utca helyén van most a Báthory-utca és ott, ahol most a Kann és Heller cég vasasboltja van: ott volt a színház főbejárata; a színpadi bejáró pedig a Kálmán-utcára nyílt. Pajtásaimmal ott ácsorogtam az utcán kora délutántól késő estig. Kemény téli nap volt; de nem fáztunk egy csöppet sem, mert a tűz pokoli hőséget terjesztett maga körül. Egy csomóban álltunk: Vida Jenő, Krausz Simon, Medgyes Alajos, Spiegel Béla, akik egy iskolába jártunk akkor...

A színházés híre — még mielőtt a tűzoszlopok magasra csapkodtak volna — bámulatos gyorsasággal elterjedt a városban s a teljes erővel megindult karácsonyi vásár következtében a Belváros utcáin hullámozott tömegek azonnal a Váci-utra kezdtek tódulni. Félnégykor már ezren meg ezren álltak a Váci-uton s a gyapju-utca körül futó utcákban. A tűzoltóörsegek messzeharsogó trombitaszóval egymásután megérkeztek s a csikorgó hidegben munkához láttak. A gőzszivattyút a gyapju-utca sarkán állították fel, ugyanott még egy szivattyút működött, melyet katonák hajtottak; a harmadik szivattyút a színház háta mögött, a Kálmán-utcában dolgozott. A rendőrség, a kivonult Mollináry-ezred segítségével hátraszorította az óriási néptömeget s csak a lóvasúti kocsikat engedte közlekedni a Váci-uton végig. Ez is olyan lassan történhetett csak, hogy gyakran tíz-tizenöt lóvasúti kocsi összetorlódot.

Mi ott álltunk a sinek mentén: mellettünk rengeteg népség: főleg egyetemi hallgatók, akik — amikor már nyilvánvaló lett, hogy menthetetlen a színház épülete, — *éljenzeni és tapsolni kezdtek.* Amíg világos volt, csak a sziporkával vegyes füst koválygott elő a színházból, de *amint sötétedett, egyszerre megjelentek a lőngoszlopok s a köröskörül álló házak nappali fényben ragyogtak.*

A tűzoltók négyoldalról támadták meg a dühögő elemet. A Kálmán-utcai oldalra szolgáló ablakokat, létrán felmászva, betörték e az iroda és öltözőhelyiségekből megmentették azt, amit még lehetett. *A nedves utcára rakásszám dobálták le a cifra öltözékeket, parókákat, trikókat, amelyeket a szomszéd házakban és boltokban helyeztek el.* Kétségbeesve érkeztek színészek és színésznők és próbálták megmenteni az öltözőkben kosarakba gyömöszölt ruháikat. Akik korán érkeztek, még maguk is kihozhatták holmijukat. *Később már csak a végtelen és sűrű füstön keresztül lehetett a felső öltözőkbe vergődni s ekkor már a tűzoltóság végezte a munkát.* Közben félelmetes robajjal szakadt le a mennyezet közepéről a gázcsillár s utána a vasfüggöny fele-része is lezuhant. A színpadot valóságos lángtenger borította el egyszerre s a tűzoltóknak nem volt ott tovább maradásuk. *Menekülniök kellett és még arra is alig jutott idejük, hogy felszedjék a lerakott tömlőket.*

A Kálmán-utcán ezalatt halomra gyűltek a ruhatár darabjai, melyeket az emeleti ablakokból dobáltak le. A falhoz simuló telefondrótokon meg-megakadtak a lehajított trikók, köpenyek és női ruhák. *A zongorát még nagynehezen lehozhatták a második emeletről az elsőre, de onnan már kötélen kellett lebocsátani.* A Kálmán-utca szolgált az igazgatóság irodája, amelyet ékony tűzfal választott el a színpadtól s fölülte az első emeleten volt a könyvtár. A második emeletet öltözőszobák foglalták el, amelyekből még idejekorán kihureolták a kosztümöket. *Csak éppen a színpadi fegyverek pusztultak el, mert azok nehéz ládába voltak rakva s kihordásukra már nem volt idő.*

Lent, a viétől patakzó utcán puderos skatulyákon, parókákon, nehéz selyemkendőkön és mindenféle színészöltözőbeli apróságon gázolt a tűzörtség. A ragyogó színpadi kellékek, koronák, kardok, kasirozott gyümölcsök és sült csirkék ott hemperegtek a sárban és senki sem törődött velük.

Dühös ropogással terjedt a tűz s a szomszédos

házak lakói nagy aggodalomban voltak. Mert a sok táplálékot nyert elem ugyancsak ostromolta a tűzfalakat. Tompa zuhogással működtek a kéziszivattyúk, a gőzszivattyú pedig pokolian zakatolt. A feltűzött szuronnal örködő katonaságnak ugyancsak sok dolga volt a kíváncsiakkal, mert *minduntalan be akart hatolni valaki a szabadon tartott körbe.* Egy fiatalember, bizonyos nevezetű Reiner Franci, fiatal újságíró, *aki azóta Rajna Ferenc néven mint színpadi író, igazgató és újságíró aratott nagy sikereket: egy ablakon át jutott be az égő színházba és ott a legpokolibb látványosságban volt része; akárcsak Teleki Géza gróf belügyminiszternek, aki egy tűzoltótiszt kalauzolása mellett ment fel a Kálmán-utcai kölépcsőn a színházba.*

Fenn, a színpadon: fojtó pára, tüzes légcsapta meg a belügyminiszter, az újságíró és a tűzoltók arcát. A tűzoltók erősen álltak a hőségben, a füstben. Jobbról odalent a társalgó s a zongorázó-terem égett. Tégladarakok hullottak, ajtófal recsegett és a forróság tűrhetetlen volt. Itt járt-kelt a látványtól borzongó Teleki Géza gróf, a belügyminiszter. Rácsapott a hőség; a vezető tűzoltótiszt egy kis ügyelőablak kettős vasszárnyát kitérte előtte. A belügyminiszter szeme káprázott, arca elé emelte kezét, kalapján kopogott a téglá, perzselte a szilánk. Betekintett a tűz középebe.

— Még feljebb, kegyelmes uram! A padlásajtón, ha benéz, felülről láthatja az egész színházat.

De a padló recsegett alattuk, a társalgóterem tüze felesapkodott rájuk, a belügyminiszter elfödte arcát két karjával és nem érzett rá kedvet, hogy a pokoli füstben, e lángban feljebb hatoljon; visszavonult tehát és a tűzoltó örszobán keresztül kijutott a friss levegőre.

Akik följebb mentek, azok előtt szörnyű látványosság pompázott: az egész színház ott égett alattuk.

A roppant füstfellegek gomolyogva el-eltakarták a rettenetes látrányt. Az égből semmit sem lehetett látni, hanem a forrongó, sziszegő, cikázó, tüzes szárnyakon röpködő lávaözön ott recsegett, bűgött, üvöltött a mélyben, alul.

Világosan ki lehetett verni a színpadot és külön a nézőteret. Kétoldalt a folyosók lobogtak. A színpad megszenesedett pallógerendái alatt a sülyeszto-pince rengeteg mélysége, egy tátongó tűzverem. Középen a leszakadt vasfüggöny megmaradt izzó rudja. A páholyok peremén táncoltak a lángok. A második emelet balsarkából, ahonnan a tűz keletkezett, áramlott be a tűz a

aró

oldalt gyengén törtek be a vízsugarak; míg alulról egyre tódult, egyre gomolygott föl a láng és lovagolt az égő levegő a füst hullámain.

Az égő könyvtár

Egy-egy lyukas gummicsőből süvítve törtetett elő a vékony vízsugár. *Átázott, kormos tűzoltók szaladgáltak, a jeladó sípok folyton szóltak. Mikor a mentők jólismert kocsija kivonult, tüstént rémhírek támadtak. Azt mondták, hogy egy tűzoltó, aki fent szorult a második emeleten, a tetőről leugrott a kálmán-utcai kisudvarba. Ez azonban nem volt igaz. Valamint az sem, hogy egy másik tűzoltó a lángok közé zuhant. Összesen egy városi tűzoltónak a kezét vágta el egy betört ablak üvege; emberéletben különben kár nem esett.*

Öt óra tájban az önkéntes tűzoltók megjelentek a Kann és Heller-féle ház tetején, ahonnan egyenesen torkába láttak a tűznek és két hatalmas vízsugárral a magasból megkezdték az ostromot. Ekkor már az előcsarnok és a nézőtér izzó lángtenger volt s a vörösfényű füstfelhők az egész városrész felett elterjedtek. A sziporkák szinte a Dunáig elrepültek.

Óriásilag fellángolt a tűz, amikor a színházi könyvtárat elérte. A meggyulladt papirtömeg száz láb magasnyira felrebbent a levegőbe s az

egyed-^{res} egyes lapok, mint égőmadarak röpdöstek, szálltak szerte-széjjel. Don Caesar de Basan-ból Don Caesar égő szerepének egy foszlánya a Vadász-utcában szállt le s egy ott állott úr eltette emlékül.

Legnagyobb volt a rémület a Leidmann-féle kender- és petróleum-raktárban, mely a Kálmán-utcában baloldali szomszédja volt a német színháznak. Mellette a lángtenger, felette a sziporkás ég, nagyon veszedelmes helyzet. A tűzoltóság megszállta a raktár tetőit, míg a munkások a petróleumhordókat az utcára hengergették. Sikert is távoltartani a veszedelmet.

A szűk Gyapju-utca este olyan látványt nyújtott, mintha a pokol torka lett volna. Balról egy épülő ház állványai még szűkebbé tették az utcát, amely tele volt gőzzel és füsttel. A szivattyúk dübörögtek, a fecskendőt húzó emberek káromkodtak, a tűzoltólovak nyerítettek és mindezt bevilágította az égő ház és néhány fáklya vörös fénye. Egy-egy légáramlat szikratömeget zúdított alá az utca kíváncsi nézőire, akik különben bokáig gázoltak a patakként folydogáló vízben.

Pár órai erős munka után az oltásnak alig mutatkozott még eredménye. A tüzet fogott részen mindennek el kellett pusztulnia: addig nem csillapult a veszedelem.